

30 LAT TEMU PIERWSZE POLSKIE ZABYTKI ZOSTAŁY UZNANE ZA POMNIKI HISTORII

Posted on 6 września 2024

Zarządzeniem z dnia 8 września 1994 roku, ówczesny prezydent RP Lech Wałęsa uznał pierwszych 15 zabytków za pomniki historii. Zarządzenie weszło w życie 16 września 1994 roku. Dzisiaj na liście znajduje się 129 pomników historii, które decyzją Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, po pozytywnym zaopiniowaniu przez Radę Ochrony Zabytków, zostały uznane za najcenniejszy zasób dziedzictwa materialnego naszego kraju, wyróżniający się pod względem wartości naukowych, historycznych lub artystycznych.

Uznanie danego zabytku za pomnik historii – jako jedną z form ochrony najcenniejszych obiektów w Polsce – zaproponowano w ustawie o ochronie dóbr kultury z 1962 roku. Zgodnie z tym aktem prawnym, wyróżniony mógł zostać zabytek nieruchomy o szczególnej wartości dla kultury narodowej. Jednak minęło ponad trzydzieści lat, odkąd pomniki historii pojawiły się w polskim ustawodawstwie, do momentu ukazania się pierwszego aktu prawnego realizującego to założenie.

Na początku lat dziewięćdziesiątych, ówcześni członkowie Rady Ochrony Zabytków, w składzie profesorów: Janusza Bogdanowskiego, Mariana Arszyńskiego, Jerzego Łozińskiego, Adama Miłobędzkiego i Michała Kobusiewicza, opracowali listę 100 zabytków, które spełniały kryteria dla miejsc światowego dziedzictwa, uwzględniając aspekty historyczne związane z dziejami Polski. Na tej podstawie przygotowano pierwszą listę i 8 września 1994 roku, ówczesny Prezydent RP, Lech Wałęsa podpisał zarządzenie ustanawiające pierwsze w Polsce pomniki historii. Zarządzenie zostało opublikowane w Monitorze Polskim nr 60, w dniu 16 września 1994 roku. Oficjalnie pomnikami historii zostało wówczas 15 zabytków.

W związku z tym, że wpisy uporządkowano alfabetycznie, na pierwszej pozycji znalazł się [rezerwat archeologiczny w Biskupinie](#). Kolejne obiekty to:

- [Zespół klasztoru ojców paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie](#)
- [Zespół katedralny we Fromborku,](#)
- [Zabytkowa część Gdańska w obrębie XVII-wiecznych fortyfikacji,](#)

- [Katedra p.w. Wniebowzięcia NMP i św. Wojciecha w Gnieźnie,](#)
- [Kazimierz Dolny,](#)
- [Kraków - historyczny zespół miasta,](#)
- [Krzemionki - kopalnie krzemienia z okresu neolitu,](#)
- [Malbork - zespół zamku krzyżackiego,](#)
- [Wyspa - Ostrów Lednicki,](#)
- [Toruń - Stare i Nowe Miasto,](#)
- [Warszawa - historyczny zespół miasta z traktem królewskim i Wilanowem,](#)
- [Wieliczka - kopalnia soli,](#)
- [Wrocław - zespół historycznego centrum,](#)
- [Historyczny zespół miasta Zamościa.](#)

Na kolejne rozporządzenia trzeba było czekać sześć lat. Od 2000 roku, kilka zabytków rocznie uzyskiwało to wyróżnienie. W ustawie z 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dodano, że pomnikiem historii może zostać nie tylko zabytek nieruchomy wpisany do rejestru, ale również park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury. Obecnie w Polsce znajduje się już 129 pomników historii, z czego najwięcej, bo 14, znajduje się w województwie małopolskim.

7 z 15 pierwszych pomników historii znajduje się także na Liście światowego dziedzictwa UNESCO. Są to:

- Historyczne centrum Krakowa – od 1978 roku,
- Kopalnia soli w Wieliczce – od 1978 roku,
- Historyczne centrum Warszawy – od 1980 roku,
- Stare Miasto w Zamościu – od 1992 roku,
- Miasto średniowieczne w Toruniu – od 1997 roku,
- Zamek krzyżacki w Malborku – od 1997 roku.
- Krzemionkowski region pradziejowego górnictwa krzemienia pasiastego – od 2019 roku.

O pomnikach historii

Pomniki historii to zabytki o znaczeniu ponadregionalnym, utrwalone w świadomości społecznej, o wybitnych walorach naukowych, historycznych lub artystycznych. To obiekty, które mogą stanowić inspirację dla przyszłych pokoleń, są dobrze zachowane, z czytelnymi, zharmonizowanymi nawarstwieniami historycznymi i otoczone ochroną konserwatorską.

Za pomnik historii może być uznany zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy, czyli: krajobraz kulturowy, układ urbanistyczny lub ruralistyczny, dzieło architektury i budownictwa, dzieło budownictwa obronnego, zabytek techniki, park i ogród, cmentarz, miejsce upamiętniające wydarzenia historyczne bądź związane z działalnością wybitnych osobistości lub instytucji oraz zabytek archeologiczny.

Lista pomników historii to najcenniejszy zasób dziedzictwa materialnego naszego kraju. Są to zabytki, z których możemy być dumni i które powinny być wizytówką naszego dziedzictwa na arenie międzynarodowej. To właśnie z tej listy Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego wybiera obiekty zgłaszane do wpisu na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Zobacz, jakie pomniki historii znajdują się w Twojej okolicy – wszystkie oznaczone są na [mapie na portalu zabytek.pl](#).

W jaki sposób zabytek staje się pomnikiem historii?

Procedura uznania za pomnik historii jest długotrwała, drobiazgowa i angażuje najważniejsze instytucje zajmujące się ochroną zabytków w Polsce. Propozycję uznania za pomnik historii zgłaszający składa do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, za pośrednictwem i po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Następnie Departament Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego kieruje to zgłoszenie do Narodowego Instytutu Dziedzictwa, który wydaje opinię co do zasadności propozycji uznania obiektu za pomnik historii. Zaopiniowane przez NID zgłoszenie, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przedkłada do akceptu Radzie Ochrony Zabytków. Po wyrażeniu pozytywnej opinii przez Radę Ochrony Zabytków, Departament Ochrony Zabytków przekazuje dokumentację zgłoszenia do NID, który przygotowuje projekt rozporządzenia Prezydenta RP wraz z uzasadnieniem i załącznikiem graficznym. Ostateczny projekt rozporządzenia przechodzi jeszcze raz przez ręce Ministra, a następnie trafia do Prezydenta RP, który uznaje obiekt za pomnik historii, określając jego granice.

Oznakowania i informacje

Pomniki historii posiadają własne logo wykorzystywane do oznaczenia obiektu w terenie oraz we publikacjach mających na celu popularyzację zabytku. Baza wiedzy na temat wszystkich pomników historii znajduje się na stronie [zabytek.pl](#), a informacje szczegółowe na temat procedury na stronie [nid.pl](#). Na kanale YouTube [TVNID](#) zapraszamy do obejrzenia serii filmów o wybranych pomnikach historii.

P O M N I K
H I S T O R I I